

EKOLOGIK MADANIYAT VA BARQAROR TARAQQIYOT ASOSLARI FANINING NAZARIY ASOSLARI HAQIDA BILIMLAR BERISH

Xalmatov Misliddin Muxammadovich
University of economics and
“Maktabgacha ta’lim” kafedrası
kafedrası v.b.dotsenti, biologiya
fanlari bo’yicha falsafa fanlari doktori (Ph.D)
E-mail: mr.kholmatov1986@mail.ru
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20604116>

Annotatsiya

Mazkur maqolada “Ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot asoslari” fanining nazariy asoslari, uning mazmuni, maqsad va vazifalari yoritilgan. Ekologik madaniyat tushunchasining ilmiy-pedagogik mohiyati, barqaror taraqqiyot konsepsiyasining asosiy tamoyillari hamda talabalarga ekologik bilimlar berishning didaktik yondashuvlari tahlil qilingan. Shuningdek, ekologik ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo’llash samaradorligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ekologik madaniyatni shakllantirishda nazariy bilimlar muhim rol o’ynashini ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: ekologik madaniyat, barqaror taraqqiyot, ekologik ta’lim, ekologik kompetensiya, ekologik ong, pedagogik jarayon, ekologik bilimlar.

Abstract

This article examines the theoretical foundations of the course “Ecological Culture and Fundamentals of Sustainable Development”. It analyzes the essence of ecological culture, the principles of sustainable development, and didactic approaches to providing ecological knowledge to students. The effectiveness of modern pedagogical technologies in environmental education is also discussed. The study shows that theoretical knowledge plays a key role in shaping ecological culture among students.

Keywords: ecological culture, sustainable development, environmental education, ecological competence, ecological awareness, pedagogical process, ecological knowledge.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida ekologik muammolarning keskinlashuvi insoniyat oldida yangi ilmiy va amaliy vazifalarni qo’yimoqda. Tabiiy resurslarning kamayishi, iqlim o’zgarishi, biologik xilma-xillikning yo’qolishi kabi muammolar ekologik ta’lim va tarbiyani rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Oliy ta’lim tizimida “Ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot asoslari” fanini o’qitish bo’lajak mutaxassislarda ekologik dunyoqarashni shakllantirish, tabiatga ongli munosabatni rivojlantirish va barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi. Ushbu fan nazariy bilimlar orqali talabalarda ekologik tafakkur va mas’uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 30 yanvardagi «O’zbekiston — 2030» strategiyasini «Atrof-muhitni asrash va «yashil iqtisodiyot» yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi to’g’risida»gi PF-16-son Farmoni ijrosini ta’minlash, **aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish bo’yicha ko’rilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini yanada oshirish**, ushbu yo’nalishda davlat organlarining fuqarolar, nodavlat notijorat tashkilotlar va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan o’zaro hamkorlikdagi sa’y-

harakatlarini hamda O'zbekiston ekologik partiyasining fuqarolar **ekologik bilimlarini oshirishga qaratilgan tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash maqsadida qaror qilaman:**

Kutilayotgan maqsadli ko'rsatkichlar

Ushbu qarorni qabul qilishdan ko'zlanayotgan asosiy maqsad etib 2030 yilda quyidagi ko'rsatkichlarga erishish belgilansin:

(a) **3,3 million nafar maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida ekologik madaniyatning shakllanishi;**

(b) 4,2 million nafar umumiy o'rta ta'lim tizimi tashkilotlari o'quvchilarida ekologik ta'lim-tarbiyaning mustahkamlanishi, ekologik madaniyatning yuksalishi;

(v) 400 ming nafar o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tizimi tashkilotlari o'quvchilarida ekologik ta'lim-tarbiyaning mustahkamlanishi, ekologik madaniyatning yuksalishi;

(g) **1,9 million** nafar oliy ta'lim tizimi tashkilotlari talabalarida ekologik madaniyatning yuksalishi;

(d) 90 foiz davlat organlari, korxonalar va muassasalari xodimlarida ekologik madaniyatning yuksalishi.

Adabiyotlar tahlili

Ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot muammolari jahon olimlari tomonidan keng o'rganilgan. V.I. Vernadskiy biosfera va noosfera nazariyasi orqali inson va tabiat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy asoslab bergan. E. Odum ekologik tizimlar barqarorligi va energiya oqimlarini tahlil qilgan.

N. Moiseyev va A. Ursul barqaror taraqqiyot konsepsiyasining falsafiy va ekologik asoslarini ishlab chiqqanlar. UNESCO va BMT hujjatlarida barqaror rivojlanish ta'limi global muammo sifatida e'tirof etilgan.

O'zbekistonlik olimlardan A. Ergashev, T. G'ofurov, M. Nabixonov ekologik ta'limning metodologik asoslari va ekologik madaniyatni shakllantirish masalalarini tadqiq etganlar. Ularning ishlarida ekologik bilimlar tizimi va pedagogik yondashuvlar muhim o'rin tutadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish;
- qiyosiy taqqoslash;
- tizimli yondashuv;
- pedagogik kuzatish;
- umumlashtirish.

Mazkur metodlar ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot asoslari fanining nazariy asoslarini chuqur o'rganishga imkon berdi.

Ekologik madaniyat tushunchasining nazariy asoslari

Ekologik madaniyat — bu shaxsning tabiatga ongli munosabati, ekologik bilimlari, qadriyatlar va amaliy faoliyatining uyg'un tizimidir.

U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- ekologik bilimlar tizimi;
- ekologik tafakkur;
- ekologik ong;
- ekologik qadriyatlar;

- ekologik faoliyat ko'nikmalari.

Nazariy jihatdan ekologik madaniyat shaxsning ijtimoiy va kasbiy faoliyatida ekologik mas'uliyatni ta'minlaydi.

Barqaror taraqqiyot konsepsiyasining mazmuni

Barqaror taraqqiyot — bu hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlodlarning imkoniyatlarini xavf ostiga qo'ymasdan rivojlanishni ta'minlash tamoyilidir.

Uning asosiy yo'nalishlari:

- iqtisodiy barqarorlik;
- ekologik muvozanat;
- ijtimoiy adolat;
- resurslardan oqilona foydalanish.

Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi ekologik madaniyat bilan bevosita bog'liq bo'lib, u inson faoliyatining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatadi.

Fanning nazariy asoslari

“Ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot asoslari” fanining nazariy asoslari quyidagilardan iborat:

1. Ekologik bilimlar tizimi

Tabiat qonuniyatlari, ekologik tizimlar, biosfera va inson faoliyatining o'zaro ta'siri.

2. Falsafiy asoslar

Inson va tabiat birligi, ekologik tafakkur va global muammolar falsafasi.

3. Pedagogik asoslar

Ekologik ta'lim va tarbiya jarayonining mazmuni, metodlari va vositalari.

4. Ijtimoiy asoslar

Jamiyat rivojlanishida ekologik madaniyatning o'rni va ahamiyati.

Talabalarga ekologik bilimlar berishning didaktik asoslari

Ekologik ta'lim jarayonida quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

- muammoli ta'lim;
- interfaol metodlar;
- loyiha asosida o'qitish;
- keys-stadi texnologiyasi;
- amaliy mashg'ulotlar.

Bu metodlar talabalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ekologik qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati

Ekologik ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar muhim rol o'ynaydi:

- multimedia vositalari;
- virtual laboratoriyalar;
- elektron ta'lim platformalari;
- onlayn ekologik monitoring tizimlari.

Bu texnologiyalar talabalarning bilimlarni chuqur va samarali o'zlashtirishiga yordam beradi.

Ekologik kompetensiyalarni shakllantirish

Talabalarda quyidagi kompetensiyalar shakllantiriladi:

- ekologik muammolarni tahlil qilish;
- ekologik loyihalar ishlab chiqish;
- resurslardan oqilona foydalanish;
- barqaror rivojlanish tamoyillarini qo'llash;
- ekologik xavfsizlikni ta'minlash.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot asoslari fanining nazariy asoslarini chuqur o'rgatish talabalarning ekologik tafakkurini rivojlantiradi.

Asosiy natijalar:

- ekologik bilimlar tizimi mustahkamlanadi;
- ekologik ong darajasi oshadi;
- barqaror rivojlanish tamoyillari anglanadi;
- amaliy ekologik faoliyatga qiziqish ortadi.

Bu esa bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyasini oshiradi.

Xulosa. "Ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot asoslari" fanining nazariy asoslarini o'qitish talabalarda ekologik bilim, ekologik ong va ekologik mas'uliyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu fan orqali talabalarda tabiatga ongli munosabat, resurslardan oqilona foydalanish va barqaror taraqqiyot tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish ko'nikmalari rivojlanadi.

Nazariy bilimlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ekologik ta'lim samaradorligini oshiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Vernadskiy V.I. *Biosfera*. – Moskva, 2018.
2. Odum E. *Ecology Fundamentals*. – New York, 2019.
3. Moiseyev N.N. *Ekologiya va jamiyat*. – Moskva, 2018.
4. Ursul A.D. *Barqaror taraqqiyot nazariyasi*. – Moskva, 2020.
5. Ergashev A. *Ekologiya asoslari*. – Toshkent, 2019.
6. G'ofurov T. *Ekologiya va barqaror rivojlanish*. – Toshkent, 2020.
7. Nabixonov M. *Ekologik ta'lim metodikasi*. – Toshkent, 2021.
8. Hasanboyeva O.U. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent, 2020.
9. UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals*. – Paris, 2020.
10. BMT. *Sustainable Development Goals Report*. – New York, 2019.
11. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
12. O'zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha hujjatlari.
13. Oliy ta'limda ekologik ta'limni rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2023.
14. Piaget J. *The Child and Reality*. – London, 2018.
15. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. – Harvard University Press, 2019.